

טיפול בחלם

רפואה משלימה והשבת הקסם לעולם

מאת יעל קשת

רסלינג, 2010

247 עמודים

ביקורת: יקי מנשנפרוינד

ה ביולוג הבריטי ריצ'רד דוקינס, רציונליסט חסר פשרות, הגדיר פעם את "הרפואה המשלימה" כ"מערכת של פרקטיקות שאי-אפשר להעמידן למבחן, מסרבות לעמוד למבחן ונכשלות בעקביות במבחנים". להגדרה סרקסטית זו שותפים בוודאי רבים מקרב המומחים ואנשי המקצוע העוסקים במדע הרפואה. ועם זאת, מספר הולך וגדל של אנשים מבקשים כיום את שירותיה של הרפואה המשלימה (הידועה גם בשמות אחרים – "רפואה אלטרנטיבית", "רפואה לא-קונבנציונלית", "רפואה הוליסטית" וכיוצא באלה). מחקר שערכה חברת המידע העסקי BdiCoface לפני כשלוש שנים מצא שקרוב לרבע מן הישראלים – כמיליון ושבע מאות אלף בני אדם – עוברים טיפול רפואי "אלטרנטיבי" כזה או אחר. נתונים ממדינות אחרות מצביעים על מגמה דומה. המסקנה ברורה: בניגוד למדענים, חלק משמעותי מן הציבור כנראה אינו מייחס חשיבות יתרה למבחנים שעליהם מדבר דוקינס. הביטוי "רפואה משלימה", חשוב להדגיש, הוא מושג כוללני מאוד, המתייחס

למגוון של שיטות טיפוליות – חלקן עתיקות יומין, כמו הדיקור הסיני והאיורודה ההודית, וחלקן מודרניות למדי, דוגמת ההומיאופתיה, שנולדה במרכז אירופה במאה השמונה-עשרה. המכנה המשותף לשיטות אלה הוא העובדה שהתפתחותן התרחשה בדרך כלל מחוץ לד' אמותיו של המחקר המדעי השיטתי. עובדה זו לבדה אינה גורעת בהכרח מן האפקטיביות שלהן – לא כל שכן מן הפופולאריות הגואה שממנה הן נהנות בעת האחרונה.

תופעה זו, על היבטיה התרבותיים, החברתיים – הפוליטיים אפילו – ניצבת במוקד ספרה של יעל קשת, רפואה משלימה והשבח הקסם לעולם. קשת, חוקרת במכללה האקדמית גליל מערבי, מבקשת, בין היתר, להסביר את כוח המשיכה של הרפואה המשלימה ואת מערכת היחסים המורכבת בינה ובין הרפואה המדעית – "ביו-רפואה", בשפת הספר. זו אינה סוגיה טריוויאלית. התקדמותה המואצת של הביו-רפואה, "המהפכה התרפויטית" של המאה העשרים ופיתוחם של טיפולים תרופתיים יעילים להפליא היו אמורים להכחיד מן היסוד את שיטות הטיפול האלטרנטיביות, שיעילותן – מנקודת המבט המדעית – מוטלת בספק רב; והנה, מתברר שהרפואה המשלימה דווקא עולה כפורחת – ולא רק בקרב מטפלים אלטרנטיביים וקהל לקוחותיהם. בעת האחרונה, היא זוכה להתעניינות רבה גם מצד אנשים ומוסדות המזוהים ברגיל עם

הרפואה המדעית. לפנינו, אם כן, חידה של ממש, וספרה של קשת, המבוסס על מחקר שערך בשנים 1999–2009, מבקש לתת בידינו את המפתח לפתרונה, מזווית סוציולוגית. דא עקא שבניסיונה לתת בידינו תשובות באשר למהותה ולתפקידה של הרפואה המשלימה, מעורר מחקרה של קשת תהיות נוקבות נוספות – וחלקן נוגעות דווקא לסוציולוגיה עצמה.

הצרת הכוונות של קשת מעידה על ארגז הכלים התיאורטי שעמו היא מתעתדת לטפל בנושא. "מטרת", היא כותבת בפתח החיבור, "היא להראות שהרפואה המשלימה, הכוללת מגוון דרכים לטיפול בבריאות, יוצרת שיח חדש המאפשר לדבר על מה שאי אפשר לדבר עליו בשיח הרפואי המודרני המדעי. הצעתי היא שהרפואה המשלימה מנתבת דרך אפיסטמולוגית להבניית ידע מסוג חדש".

ברי, למקרא דברים אלה, באיזה נתיב סלול היטב בחרה המחברת לצעוד. בהתאם למגמות הרווחות כיום במדעי החברה, קשת מאמצת את הגישה הקונסטרוקטיביסטית, הגורסת כי "ידע" לעולם אינו נייטרלי, אובייקטיבי או אוניברסלי; הוא "מובנה", משקף תנאים ייחודיים לזמן ולמקום מסוימים, ומעוגן, בצורה כזו או אחרת, בסדר החברתי. המדע אינו יוצא דופן; "לעומת גישתם של מדענים רבים, המבחינים בין ידע מדעי לידע אחר ורואים בידע המדעי סוג מיוחד של ידע, אנתרופולוגים וסוציולוגים של המדע מדגישים דווקא את הדמיון של הידע המדעי לסוגי ידע אחרים", כותבת קשת. גישה זו חבה חוב מיוחד להוגה הדעות מישל פוקו, שהצביע בשורה של חיבורים על הדרכים השונות שבהן "ידע"

ו"כוח" נכרכים זה בזה לבלי התר. פוקו הקדיש תשומת לב מיוחדת להיסטוריה של הרפואה המודרנית, שלטענתו הפכה את האדם ל"אובייקט ידע" של מומחים ופיתחה כלים המאפשרים ליצור אדמיניסטרציה שיטתית של החיים – מה שהוא מכנה בשם "ביו-כוח".

על בסיס תיאורטי זה מקדמת קשת את התזה ש"צמיחת הרפואה המשלימה היא ניסיון להשבת הקסם והקדושה האבודים לעולם הרפואה המודרני והרציונלי, לעולם המפוכח שהושל מקסמיו". טענה זו שואבת את השראתה ממשנתו של הסוציולוג הגרמני הדגול מקס ובר, שטען כי העולם המודרני, ובייחוד הבירוקרטיה, התייעוש והמדע, גרמו ל"הסרת הקסם מן העולם", ופירקו את משמעותו של הקיום האנושי לפרגמנטים רבים ותלושים זה מזה. הרפואה המשלימה, גורסת קשת, היא אחת הדרכים שבאמצעותן מנסים בני אדם החיים במציאות המערבית המודרנית ליצוק שוב משמעות לכידה לחייהם. היא קשורה בטבורה לתרבות "העידן החדש", שצמיחתה המהירה למן המחצית השנייה של המאה הקודמת היא במובנים רבים תגובת נגד לכליאתו של האדם במה שכינה ובר "כלוב הברזל" של הרציונליות.

ועם זאת, קשת גורסת כי "הרפואה המשלימה אינה חזרה לרפואה המסורתית, לאורח החיים הקדום ולעבר הנוסטלגי, שעליו אנו מתרפקים ושאליו אנו כמהים". תחת זאת, יש לראות בה יצירה חדשה, בת זמננו, ה"מבוססת על הכלאה בין קטגוריות מודרניות מנוגדות": רוח וחומר, טבע ותרבות, אובייקט וסובייקט וכדומה. בפרק השני של הספר מדגימה קשת את הרעיון באמצעות תופעת ה"הילרים", המציעים ללקוחותיהם ריפוי "הוליסטי" שאינו מסתפק בטיפול סימפטומטי

(בניגוד, לכאורה, לרפואה הקונבנציונלית) אלא מבקש לרדת ל"שורש הבעיה" ולהציע "הבראה כללית" של הגוף. דמויות כריזמטיות אלה, קובעת קשת, מייצגות "דרך חדשה ויצירתית הגוברת על השגרה של הטיפול הרפואי המקובל", דרך המשלבת "גוף עם נפש, ביולוגיה עם רוח, טבע עם תרבות וריפוי עם קדושה".

בשילוב זה, הזר לרוחה של הביר-רפואה, מוצאת קשת "יצירה מכוונת של ידע כלאיים". השימוש הנרחב שעושים מטפלים משלימים במונח "אנרגיה", למשל, ממחיש כיצד פועל "מנגנון לשוני מכונן כלאיים": בעוד שבשיח המדעי מופיע מושג זה בהקשרים מוגדרים ומדידים, פחות או יותר, הרי שבשיח של הרפואה המשלימה, המתיימר לבטא "ידע אלטרנטיבי", מוצמדות לו משמעויות שונות שאינן עולות בקנה אחד עם הידע הרפואי-מדעי, אך אינן סותרות אותו בהכרח. ה"אנרגיה" מתוארת לרוב כמהות מופשטת, שאינה ניתנת למדידה או לכימות, ואף לא להגדרה ברורה, והיא מיוחסת לאדם בתור יצור גופני, נפשי ורוחני. השימוש האלטרנטיבי במונח אינו שולל את מובנו המדעי המקורי, אלא מבקש להכילו במסגרת רחבה יותר, המתייחסת גם להיבטים רוחניים-מיסטיים. ככלל, חסידי "העידן החדש" שואלים בכל הזדמנות ביטויים ורעיונות מתחום הפיזיקה, ובעיקר ממכניקת הקוונטים, שבה הם רואים שדה ידע העולה בקנה אחד עם תפיסת עולמם. קשת מצטטת, למשל, את ריצ'רד בארטלט, מרפא אלטרנטיבי מוכר, הטוען כי "פיזיקת הקוונטים למעשה מנבאת נסים... יש לנו כעת פיזיקאי קוונטים המכנים את שדה האנרגיה המאוחד הזה כתיאוריה של הרוח והאל... אם אתה עוסק ברוח ובאל אתה

למעשה חלק בעל תפקיד מאותה רוח, יש לך נגישות לאותה מודעות". דברים מעין אלה מעידים, לדעת קשת, על הניסיון "לפרוץ את 'כלא' החשיבה המודרנית הרציונלית בשיח העוסק בבריאות וברפואה, ולהציע עולם לשוני, חשיבתי וחוויתי אחר".

את החלק האחרון בספרה מקדישה קשת לניתוח העימות בין הרפואה המדעית ובין הרפואה המשלימה. ברוח פוקויאנית היא מתארת את העימות לא כמחלוקת על האמת הרפואית אלא כמאבק על ה"כוח" להבנות את האמת הזו. בעוד שביר-רפואים מסתמכים במידה גוברת והולכת על "רפואה מבוססת ראיות" (EBM - Evidence Based Medicine) ומבקשים לבחון את יעילותם של טיפולים מבעד לפריזמה האובייקטיבית של מחקרים מבוקרים וכפולי סמיות, רבים מן המרפאים האלטרנטיביים טוענים כי מחקרים מסוג זה אינם יכולים לשמש מדד מועיל להערכת סגולותיה של הרפואה המשלימה, משום שזו אינה מבוססת כלל על הנחות המוצא של "הרציונליות המדעית" אלא על עקרונות אחרים. להתנגשות בין העמדות האלה היבט אנתרופולוגי-סוציולוגי מובהק, מאחר שהיא משקפת התגוששות מתמשכת בין פרופסיות המנסות לשמור על גבולותיהן מפני חדירתם של גורמים חיצוניים. קשת מזכירה, בהקשר זה, את הפולמוס שהתעורר לפני שנים אחדות סביב דיוני ועדת זיידס (בראשות יצחק זיידס, סגן מנהל המרכז הרפואי שיבא, תל השומר), שביקשה לבחון, בין היתר, את האפשרות להסדיר את לימודי הרפואה המשלימה במסגרת אקדמית, תחת פיקוח המועצה להשכלה גבוהה. המחלוקת שהציתה ההצעה חשפה עמדות "טהרניות" בשני הצדדים. מחד גיסא, רבים

מאנשי הביו־רפואה שוללים כל ערבוב של מיסטיקה במדע ומסתייגים ממתן לגיטימציה ממסדית למטפלים שלא עברו את תהליך החניכה הראוי (שהוא, בעיקרו, לימודי רפואה מוכרים באוניברסיטאות); מאידך גיסא, גם רבים מקרב המרפאים המשלימים מתנגדים להכפפת עיסוקיהם לבקרה אקדמית, בטענה שהדבר יחבל באוטונומיה המקצועית של שיטותיהם, המבוססות על אינטואיציות רוחניות יותר מאשר על אמות המידה המדעיות.

מבעד לז'רגון הסוציולוגי אפשר להבחין באהדה שרוחשת קשת לגישה אחרונה זו, המדגישה "אידיאולוגיה של הוליסטיות כנגד רדוקציוניזם ביו־רפואי", ומגוננת על "ייחוד ידע הכלאיים המאפשר... לשמר את 'הרוח היתרה'". קשת נצמדת לקו המקובל כיום בחוגים אקדמיים מסוימים, הנוטים לצדד בכוחות הקוראים תיגר על ה"הגמוניה" באשר הם. כך, למשל, היא מדגישה ש"הרפואה המשלימה מערערת במוצהר על הסדר החברתי הקיים, על מערכות הסיווג המודרניות ועל הרציונליזציה של ניהול הידע המקובל בממסד הרפואי". מנקודת מבט כזו, המשעבדת כל תופעה חברתית לפרשנות פוליטית רדיקלית, אפילו המאבק נגד מתן חיסונים לילדים, המעורר פלצות בקרב רופאים רבים, הוא בעצם גילוי הירואי של חתרנות אנטי־ממסדית, ניסיון לשים סייגים ל"פיקוח המודרני של המדינה על האוכלוסייה" – לא פחות.

למרות הטיותיה הפוליטיות, הגישה הקונסטרוקטיביסטית עשויה לשמש מקור לא־אכזב לתובנות מרתקות בדבר אופני פעילותו הממשית של המדע – בניגוד לתמונה האידיאלית שמציירים לעיתים נציגיו השונים. אלא שחסרונותיו

של הקונסטרוקטיביזם הקיצוני, שקשת נוטה לאמץ על כרעיו וקרביו, עולים בהרבה על יתרונותיו, והסתמכות יתרה על הנחותיו הבעייתיות עלולה לגרום להבנה שגויה של אירועים בתולדות המדע, ובמקרה הגרוע אף להגחכה של השיח המדעי עצמו.

שורש הבעיה נעוץ באחת ממושכלות היסוד של הקונסטרוקטיביזם – "עקרון הסימטריה", שנוסח לראשונה בידי הסוציולוגים בארי בארנס ודייוויד בלור. כפי שמסבירה קשת, עקרון הסימטריה קובע ש"כדי להבין את הידע המדעי עצמו כתוצר חברתי, על סוציולוגים של המדע להשתחרר מההגמוניה המחשבתית המדעית ולהתייחס באופן שווה לידע שנחשב כנכון ולידע הנחשב כמוטעה". במילים אחרות, החוקרים אינם רשאים לנהוג איפה ואיפה בין תיאוריות ופרקטיקות מדעיות שעברו מבחנים אמפיריים מדוקדקים ובין כאלה שנכשלו במבחנים מסוג זה, או שהיו מלכתחילה פסבדו־מדע המתחזה למדע (כמו אסטרולוגיה או תקשור עם חוצנים). מה שמעניק לכאורה לגיטימציה ליחס השוויוני הזה הוא ההנחה שכל המקרים האלה אינם אלא הבניות תרבותיות, המשרתות אינטרסים של קבוצות מסוימות. קונסטרוקטיביסטים קיצוניים מתייחסים בביטול לכל ניסיון לדבר על התאמה בין ייצוגים מסוימים (למשל תיאוריות מדעיות) ובין הדבר שאותו הם מבקשים לייצג (דהיינו, ה"טבע" או ה"עולם"). האנתרופולוג ברונו לאטור, מחשובי הקונסטרוקטיביסטים, סיכם עמדה זו בקביעה שה"טבע" הוא רק התוצר הסופי של המחקר המדעי, ולא ראשיתו. על פי לאטור, אי־אפשר להסביר את יישובן של מחלוקות מדעיות בקביעה ש"כך הם הדברים באמת", משום

שטענות (ובכלל זה טענות מדעיות) על אודות האמת גם הן אינן אלא ייצוגים נוספים, אשר הובנו באמצעות תהליכים סוציולוגיים-היסטוריים.

כאמור, גישה זו, בייחוד כאשר היא מובאת לידי אבסורד, יוצרת לעתים קרובות ייצוג שגוי מן היסוד של הפעילות המדעית. הטענה ש"התיאוריה הפאטוגנית של המחלות" (Germ Theory of Disease) של לואי פסטר ורוברט קוך אינה אלא "ייצוג" קונטינגנטי של הטבע, ושמבחינה זו היא שקולה לתפיסות מופרכות כגון "תיאוריית המיאזמה" (miasma – זיהום ביונית; הסברה ש"אוויר רע" הוא הגורם העיקרי לתחלואים), מתעלמת לחלוטין מהישיגיה הכבירים של הרפואה המדעית בבלימת מגפות ובריפוי נגעים רבים. הרפואה חייבת לפחות חלק ניכר מהצלחתה לנוכחותן של ההנחות שעליהן היא מתבססת, בדיוק כשם שתיאוריות שגויות חבות לפחות חלק ניכר מכישלונן לאי-ההתאמה השוררת בינן ובין המציאות האובייקטיבית. העמדה ה"ביקורתית" ביחס למדע, שבה מתהדרת הגישה הקונסטרוקטיביסטית, מניבה לעתים קרובות מסקנות לא-ביקורתיות בעליל (בייחוד בכל האמור ב"מבני ידע אלטרנטיביים" למדע), המקנות למחקר הסוציולוגי אופי בעייתי, בלשון המעטה.

החיסרון הזה ניכר בדרך התייחסותה של קשת לכלי ההערכה המשמשים את הרפואה המשלימה לקביעת יעילותו של טיפול כלשהו. לדברי קשת, הרפואה המשלימה מבחינה בין "יעילות" ל"תועלת": מרפאים משלימים עוסקים, על פי עדותם שלהם, ב"הילינג" – ולא ב"ריפוי" – והטיפולים שהם מעניקים

מביאים "תועלת" למטופלים, אך אי-אפשר להעריכם על פי קנה המידה של ה"יעילות" הרפואית. לטענתם, מאחר שהטיפולים האלטרנטיביים רגישים לנסיבות הייחודיות של האדם האינדיבידואלי, המטופל (ה"הוליסטי") לבדו יכול לשפוט באיזו מידה אמנם הועילו לו. כל ניסיון להכריע בעניין מנקודת מבט אובייקטיבית וחיצונית נידון אפוא לכישלון.

בהעדר ראיות אובייקטיביות ממשיות ליעילותה, קשה לראות במונחים שבהם משתמשת הרפואה המשלימה תיאורים והסברים אפקטיביים של המציאות (לא רק המציאות הבולוגית, אלא גם המציאות הטיפולית, המצויה בלז הפרקטיקות המשלימות). תהום גדולה פעורה אפוא בין הרטוריקה המעורפלת של שיח הרפואה המשלימה ובין הרטוריקה של הרפואה המדעית, המבוססת ברובה הגדול על מחקר שיטתי ועל ניסיון אמפירי מקיף. קשת – המציגה את עצמה כ"חוקרת סקפטית" – אדישה, כמדומה, להבדלים עקרוניים אלו. התמונה שהיא מציירת מעוררת את הרושם שמושגיה של הרפואה המשלימה לגיטימיים לא פחות מאלה של הרפואה המדעית – ולו רק משום שהם מבקשים לכונן ידע "אלטרנטיבי" הקורא תיגר על הסדר ההגמוני.

אחד מליקויי הבולטים של הספר הוא האימוץ הגורף של סטריאוטיפים וקלישאות בנוגע למהותם של המדע מכאן ושל הרפואה המשלימה מכאן. בעקבות הסוציולוג זיגמונט באומן מציגה קשת את המדע בכלל, ואת הביו-רפואה בפרט, כביטוייה הפרדיגמטיים של הרציונליות המודרנית. בתור שכאלה, היא מסבירה, הם מבטאים גם את הדחף המודרני לארגן ולקטלג את המציאות על כל רבדיה:

הניסיון לעריכת סדר דרך מיון וקטגוריזציה הוא פעולה מרכזית במדע המודרני וכמעט בכל תחום של החיים המודרניים... החיפוש אחר סדר, בהירות ושקיפות שמקנה התבונה הוא אחת ממטרותיה של החברה המודרנית, בעוד שהעמימות והאמביוולנטיות נתפסות בה כפסולת... הפעולה המודרנית האופיינית – החומר שממנו קורצו הפוליטיקה, האינטלקט והחיים המודרניים – היא... המאמץ למגר את האמביוולנטיות: מאמץ להגדיר במדויק ולהעלים את כל מה שאינו ניתן להגדרה מדויקת – לגבור על השד של העמימות. המודרניות גאה בחלוקת העולם ומיונו. זהו מקור כוחה.

בטענה שהעיסוק המדעי מבטא "ניסיון לעריכת סדר דרך מיון וקטגוריזציה" יש בוודאי מידה של אמת; אבל רבים נוטים גם להפריז בחשיבותה. ככלות הכול, דחף הארגון והקטלוג לא בא לעולם עם המהפכה המדעית; גם בני קדם – ביוון הקלאסית, לדוגמה, אך גם בציוויליזציות אחרות – התמסרו לו ברצון. קשת עצמה מודה שהמיון הוא פעולה "טבעית", המתקיימת בכל תרבות, אבל אינה מסבירה מדוע יש אפוא לייחס למדע מעמד ייחודי בהקשר זה, ומדוע מצטיינת דווקא המודרניות בניסיון "למגר את האמביוולנטיות".

מנגד, אפיונה של הרפואה המשלימה כשיח שבו "האדם מוצג ונתפס כמכלול" וכ"חלק בלתי נפרד מאנרגיית הסביבה והיקום" יתקבל ללא ספק על דעתם של רוב המטפלים האלטרנטיביים. אלא שתיאור זה נזקק להוכחה, שאינה יכולה להתבסס אך ורק על עדותם של העוסקים במלאכה. "הילרים" רבים אמנם משמיעים הצהרות ברוח דומה, אבל אין להסיק בהכרח מדבריהם שכן הם אמנם חופסים את פני הדברים. ייתכן שהם אמנם

שואפים לפתח תפיסה כזו, אבל קיימת אפשרות ריאליזם מאוד שהיכולת הממשית שעליה הם מדברים – הדורשת מן הסתם רמה גבוהה של "מודעות קוסמית", אולי אפילו "הארה" (שלה זוכים, כידוע, רק יחידי סגולה) – מצויה עדיין מחוץ לטווח השגתם.

ואמנם, חולשתו של הקונסטרוקטיביזם הקיצוני בהפעלת אמות מידה ביקורתיות אמיתיות באה לידי ביטוי מובהק בהימנעות מהטלת ספק בדיווחיהם של "נושאי המחקר". ברי שהאנתרופולוגיה והסוציולוגיה ככלל אינן מעודדות את החוקר להאשים את בני התרבות הנחקרת בשקר, אבל נדמה שהעיסוק בתחום כמו הרפואה האלטרנטיבית תובע בכל זאת מידה גבוהה יותר של חשדנות. קשת מביאה, לדוגמה, מדבריו של איקון העידן החדש, הרופא דיפאק צ'ופרה, המתאר מקרה פלאי של חולת סרטן קשה שבה טיפל ושהחלימה, לטענתו, ממחלתה ללא כל התערבות רפואית ממשית. צ'ופרה מציג מקרים כאלה כ"נסים", המתרחשים כתוצאה מ"קפיצת תודעה פתאומית" (שלא במפתיע, הוא מתבל את התיאור במינוחים שונים מתחום פיזיקת הקוונטים). לא מעט אונקולוגים "קונבנציונליים" עשויים לנווד בראשם למקרא הטענות הללו, ואולי אף לפקפק באמינות סיפוריו של צ'ופרה, אבל קשת אינה מוטרדת במיוחד מן האפשרות הזו, או מן העובדה ש"הילרים" שונים ומשונים נחשפים חדשות לבקרים כשרלטנים חסרי עכבות. אפשר אמנם לטעון שגם דיווחיהם של נציגי הרפואה המדעית לוקים לא אחת בהטיות, אם לא בכזבים ממש, אבל טענה מעין זו אינה מביאה בחשבון את הסטנדרטים המחמירים (פחות או יותר)

שבהם נדרשים לעמוד חוקרים המבקשים להנחיל את תגליותיהם לקהילה המדעית – ויה דולורוזה של ממש, הכוללת הליכים ממושכים ומורטי עצבים כגון סמיות כפולה, ביקורת עמיתים ושקיפות. בניגוד לבקרה העצמית המתמדת של הקהילה המדעית, שגם חושפת תרמיות מעת לעת, המרפאים המשלימים אינם להוטים להכפיף את עצמם לבדיקה או לפיקוח חיצוני. את עדויותיהם יש לקרוא אפוא עם יותר מקורטוב של חשד.

גם אם לא נעז להטיל ספק בכנותם של ההילרים למיניהם, ברי שהשיח של הרפואה המשלימה, הכולל מונחים כגון "אנרגיות", "מרידיאנים", "צ'אקרות" וכדומה, נגוע בבלבול מושגי חריף (שקשת מציגה, באורח רומנטי משהו, כביטוי של "אמביוולנטיות" ושל "חציית גבולות"). בלבול כזה הוא כר פורה להפעלת מניפולציות רטוריות, המעטרות את הרפואה המשלימה בהילה "מדעית" ו"מיסטית" גם יחד. הפופולאריות של התחום מלמדת כי זוהי אסטרטגיה יעילה להפליא, אבל יעילות, כידוע, אינה ערובה לרצינות.

ועם זאת, ערך האמת של תיאוריה הוא רק גורם אחד (שאינו תמיד החשוב מכולם) להצלחתה או לכישלונה בזירה המדעית ובמרחב הציבורי. הרפואה המשלימה עושה חיל, והראיה הניצחת לכך היא חדירתה אל תוככי הממסד הרפואי עצמו, כלומר לבתי החולים ולקופות החולים. יש אמנם מטפלים אלטרנטיביים (חלקם בעלי

הסמכה מדעית) הטוענים כי הצלחתה של הרפואה המשלימה מעידה על יעילותה האובייקטיבית, אך מרבית המחקרים שנערכו בנושא אינם תומכים בהנחה זו. את הסיבות לשגשוגה של הרפואה המשלימה יש לחפש ברובד הסוציולוגי, הפסיכולוגי והפוליטי; אם נעשה כן, ספרה של קשת יכול להיות לנו לעזר רב.

למרות מגרעותיו, רפואה משלימה והשבת הקסם לעולם הוא חיבור חשוב, חלוצי מסוגו, המציג תזה שובת לב. בצד הניתוח הסוציולוגי המרתק, הספר כולל מידע רב-ערך על התפתחותה ההיסטורית של הרפואה המשלימה במערב בכלל ובישראל בפרט. הקוראים יגלו בוודאי עניין מיוחד בתיאור העימות בין אנשי הרפואה המדעית לאנשי הרפואה המשלימה, עימות שבו שני הצדדים מפעילים אסטרטגיות שונות כדי לזכות בלגיטימציה ציבורית ולשמר את גבולות הפרופסיה שלהם. ואולם, התחמקותה של קשת מהתייחסות לשאלת יעילותה האובייקטיבית של הרפואה המשלימה, בהשוואה לאפקטיביות המוכחת של הרפואה המדעית, גורמת לה להעניק כבוד מופרז לנושא מחקרה. הניסיון "להשיב את הקסם לעולם" ראוי בהחלט לדין וחשבון מעמיק, אבל אל לו לסוציולוג לשכוח שהאמונה בקסמים היא, בחשבון אחרון, עניין ילדותי למדי.

יקי מנשנפרוינד הוא חוקר בתחום הפילוסופיה של הרציונליות.